

foto Edo van Uchelen

De komst van de wolf naar Nederland

— Dennis Lammertsma, Geert Groot Bruinderink, Hugh Jansman (Alterra, Wageningen UR) & Maarten Jacobs (Wageningen Universiteit)

In de afgelopen tientallen jaren is de wolf begonnen aan een opmars door Europa, waarbij de Nederlandse grens steeds dichterbij wordt genaderd. De kans bestaat dan ook dat de wolf de komende jaren zal opduiken in Nederland. Deze ontwikkeling roept bij verschillende organisaties en bevolkingsgroepen uiteenlopende reacties op over de effecten op de natuur, de recreatie, de veeteelt, het faunabeheer en de veiligheid van de mens. Een belangrijke vraag is daarom hoe we met de eventuele komst van de wolf moeten omgaan. Alterra schreef in opdracht van het ministerie van Economische Zaken, de provincies en het Faunafonds een 'factfinding study'.

> Een wolf onderscheidt zich uiterlijk van een hond van vergelijkbare grootte door zijn langere poten, kortere oren, soepele, elastische gang en rechte staart. De lichaamsbouw is uitstekend aangepast aan de leefwijze waarbij de wolf lange afstanden af legt. Een wolf kan door zijn leefgebied 'snoeren', dat wil zeggen langs een min of meer rechte lijn lopen, waarbij hij 'voet in voet' plaatst. Dit is een energiezuinige manier van bewegen die een hond niet (of minder) toepast. Wolven zijn top-predatoren die in roedelverband in staat zijn om grote prooien te bemachtigen. De grootte van een roedel hangt af van het beschikbare prooidieraanbod en varieert van 1 tot meer dan 10 dieren. Bij het jagen op grote prooien zoals elanden zijn grotere roedels betrokken dan bij het jagen op kleine prooidieren zoals hazen of marmotten. In Europa bestaat het dieet vooral uit wilde hoefdieren zoals ree, edelhert, damhert, wild zwijn en eland. Het is mogelijk dat wolven zich specialiseren op een bepaalde wilde hoefdier-soort. Als die soort in aantal afneemt kunnen wolven uitwijken naar landbouwhuisdieren of kleinere prooien, zoals hazen. Afhankelijk van de leeftijd heeft een wolf ongeveer 1600-2500 kg per jaar aan prooidierbiomassa nodig. Een volwassen wolf eet 3-15 kg per dag afhankelijk van hoe lang geleden er voedsel beschikbaar was. Jagend kunnen zij 40-150 km per dag afleggen en eenmaal in de aanval kunnen ze probleemloos een snelheid van 60 km per uur halen. Bij een dichtheid van 0,005-0,25 wolven per 100 ha heeft elk roedel een leefgebied van 15.000-35.000 ha. Vaak ligt het nest in het centrum van het leefgebied. Vanaf het tweede levensjaar kan een wolvin jongen krijgen. Na een draagtijd van ongeveer 63 dagen worden 4-8 welpen geworpen. Op een leeftijd van 10-22 maanden verlaten jonge wolven het ouderlijk territorium om op zoek te gaan naar hun eigen leefgebied en een partner. Zowel de mannetjes als de wijfjes trekken weg, waarbij vestiging op honderden kilometers van hun geboorteplek kan plaatsvinden.

Houding ten opzichte van de wolf

De gemiddelde Nederlander staat naar verwachting positief ten opzichte van de wolf. Hoewel deze houding nog niet systematisch is gemeten in Nederland, is er wel kennis verzameld over algemene waardeoriëntaties ten opzichte van wilde dieren. Op hoofdlijnen zijn er in dit verband twee waardeoriëntaties. Mensen met een

dominantie oriëntatie voor dieren vinden dat deze door de mens gebruikt en benut mogen worden. Mensen met een mutualisme oriëntatie vinden dat wilde dieren zorg verdienen en kennen rechten aan hen toe. In Nederland is deze laatste de meeste voorkomende oriëntatie, waardoor het voor de hand ligt dat Nederlanders een positieve houding ten opzichte van de wolf hebben.

Naarmate directe ervaringen met de wolf echter een grotere rol spelen kan de houding negatiever worden, zoals blijkt uit onderzoek in andere landen. Naast gedachten, spelen emoties ook een rol in de relaties tussen mens en wolf. Basale emoties, zoals angst of blijdschap, zijn in de loop van de evolutie ontstaan als adaptaties die overleving en welzijn bevorderen. Een angstreactie ten opzichte van een grote predator zoals de wolf gaat gepaard met fysiologische reacties, zoals een versnelde hartslag en een adrenalineboost. Deze aangeboren responsen vergroten de kans op overleving tijdens een confrontatie (meer zuurstof en voedsel bij de spieren en een verhoogde pijngrens). Dat veel mensen bang zijn voor een wolf is dus niet zo verwonderlijk, al worden mensen zelden gedood: "better safe than sorry". Naast belangen die men heeft, zullen de houdingen en emoties bepalen hoe men denkt over het beheer van de wolf. Aangezien belangen, houdingen en emoties divers zijn onder Nederlanders, zullen debatten niet uitblijven. Debatten over de wolf beperken zich echter niet alleen tot louter 'wolfzaken'. Als deelnemers bijvoorbeeld een algemene onvrede tegenover de overheid ervaren, dan is de kans groot dat dit ook een rol speelt in de discussie.

Samenleven met wolven

Voorals veehouders en jagers ervaren de controverse rondom de wolf: zij zien in wolven een bedreiging die het op 'hun' dieren hebben gemunt. Jagers zullen er rekening mee moeten houden dat de wolf wilde hoefdieren zal gaan eten. Maar een regulerend effect van wolven op hoefdierpopulaties staat op voorhand niet vast. Decimering van een lokale populatie wilde hoefdieren door wolven behoort weliswaar tot de mogelijkheden, maar lijkt op basis van de bevindingen in de Lausitz (Duitsland) niet waarschijnlijk. Waar momenteel mensen en wolven beiden op hoefdieren jagen, blijken wolven relatief weinig prooidieren te pakken in vergelijking met jagers. Onderzoek moet antwoord geven op de vraag of er iets verandert

in het jaarlijks afschot dat is te herleiden tot de komst van de wolf.

Voor veehouders lijken preventieve maatregelen essentieel zowel om de economische verliezen te beperken als om veehouders tevreden te houden. Schade in Europa wordt veelal vergoed door financiële tegemoetkomingen en het stimuleren en subsidiëren van preventieve maatregelen. Er bestaan veel verschillen in compensatiesystemen voor 'wolvenschade' binnen Europa, onder andere door verschillen in nationale of regionale richtlijnen (Tabel 1). Schade wordt gedeeltelijk of helemaal vergoed en in sommige gevallen wordt zelfs meer dan de marktwaarde uitbetaald. In Slovenië en Frankrijk worden wolven geschoten als beheermaatregel. Dit is veelal tijdrovend en mogelijk ook ineffectief omdat door het afschieten van de dominante wolven roedels uit elkaar vallen en jonge wolven sneller gemakkelijkere prooien als vee aan vallen. Huisdieren staan nauwelijks op het menu en schade beperkt zich tot (jacht)honden.

Samenleven met wolven betekent ook dat er een heldere strategie moet zijn hoe om te gaan met 'probleemwolven': wolven die met zekere regelmaat landbouwhuisdieren doden of zich opvallend gedragen tegenover de mens (bijvoorbeeld hun schuwheid afwerpen). Onder 'natuurlijke omstandigheden' zal een wolf een mens niet aanvallen. Maar ook hier geldt: hoe meer mensen en wolven in hetzelfde gebied leven, hoe meer kans op slachtoffers. De kans op treffen neemt toe bij wolven met rabiës en oude wolven met gebreken aan bijvoorbeeld het gebit of poten, maar vooral gewinning speelt een rol. Wolven kunnen wennen aan de nabijheid van mensen en hun natuurlijke schuwheid afleggen. De aanwezigheid van 'gemakkelijk voedsel' speelt hierbij een rol. Net als bij het wild zwijn kunnen op deze manier 'probleemwolven' ontstaan. Van belang is dus het voorkómen van gewinning.

Beheer van wolven

Voor het voeren van een objectieve discussie over wolven is een monitoringsprogramma onmisbaar. Dit programma geeft informatie over de grootte en trend van de populatie, de dieetkeus, schade aan (landbouw)huisdieren, de omvang van het verspreidingsgebied, de beschikbaarheid en kwaliteit van geschikt leefgebied en de belangrijkste bedreigingen daarvan. Een open communicatie over de wolf,

Tabel 1. Overzicht van schaderegelingen in Europa

Land	Financiering	Organisatie	Diersoort	Hoeveel
Albanië	-	-	-	-
Bulgarije	Jagers	Jagers	"schade"	0
Duitsland	Bundesland	divers	Landbouwhuisdieren, jachthonden, hobbydieren divers	85-100% marktwaarde
Estland	Staat	Staat	Landbouwhuisdieren	100% marktwaarde
Finland	Staat	Staat	Landbouwhuisdieren, rendieren, honden	100% marktwaarde
Frankrijk	DDAF	DDAF	Landbouwhuisdieren	100% marktwaarde
Griekenland	verzekering	ELGA	Landbouwhuisdieren	<90% marktwaarde
Hongarije	Staat	Staat	Landbouwhuisdieren	
Italië	Provincie	Provincie	Landbouwhuisdieren	divers
Kroatië	Staat	Staat	Landbouwhuisdieren	100% marktwaarde
Letland	-	-	-	-
Litouwen	-	-	-	-
Macedonië	-	-	-	-
Noorwegen	Staat	Staat	Landbouwhuisdieren, rendieren, honden	?
Oostenrijk	Jachtverzekering	Jagers	Landbouwhuisdieren	?
Polen	Staat	Provincie, Nationale Parken	Landbouwhuisdieren	100% marktwaarde
Portugal	Staat	Staat	Landbouwhuisdieren	100% marktwaarde
Roemenie	Jachtverzekering		Landbouwhuisdieren	?
Servie	Jagers	Jagers	?	0
Slowakije	Staat	Regionale milieu-organisaties	Landbouwhuisdieren, honden, wilde hoefdieren in Nationale Parken	?
Slovenië	Staat	Staat	Landbouwhuisdieren	>100% marktwaarde
Spanje	Regio	Regio	Landbouwhuisdieren	divers
Tsjechië	Staat	Staat	Landbouwhuisdieren	100% marktwaarde
Turkije	-	-	-	-
Zweden	Staat	Staat	Landbouwhuisdieren, rendieren, honden	?
Zwitserland	Staat 80%, Kanton 20%	?	Landbouwhuisdieren	100% marktwaarde

Afkortingen bij Tabel 1

ELGA = National organization for Agricultural Insurance

DDAF = Departmental Direction of Agriculture and Forests

- = Geen gegevens beschikbaar

waarbij voorlichting en overleg met en tussen belangengroepen plaatsvindt, is daarbij een sleutelfactor.

Hoewel studies naar communicatie over wolven tot op heden voor zo ver wij weten ontbreken, is het duidelijk dat communicatie tussen alle betrokken partijen van groot belang is. Daarvoor is een organisatorisch en wetenschappelijk aanspreekpunt, een onafhankelijke wolvenexpert, een vereiste. Hetzelfde kan worden gezegd over het van meet af aan tonen van openheid aan de kant van de overheid. Daarnaast dient de overheid proactief beleid te ontwikkelen. Onderdeel hiervan is een communicatiestrategie, bijvoorbeeld als onderdeel van een wolvenplan. Hierbij is provincie- en landgrens-overschrijdende samenwerking van belang. De kans op een effectieve communicatie is het grootst als deze gericht is op de diverse doelgroepen, waarvan de specifieke attitudes, onderliggende overtuigingen, informatiebehoefte en emoties bekend zijn.

Wolvenplan

In vervolg op de factfindingstudy van Alterra, in opdracht van het ministerie van Economische Zaken, de provincies en het Faunafonds over mogelijke consequenties van de komst van de wolf naar Nederland en op onderzoek van bureau Intomart GfK over de publieke opinie, werd op 8 november 2012, in opdracht van dezelfde drie partijen, een workshop gehouden met een groot aantal, mogelijk in de toekomst betrokken partijen. Deze kwamen gezamenlijk tot de conclusie dat het goed is om, middels het opstellen van een wolvenplan, voorbereid te zijn op de komst van de wolf naar Nederland. Het ministerie van Economische Zaken, de provincies en het Faunafonds verstrekten daarom opdracht aan Alterra tot het schrijven van een voorstel voor een wolvenplan voor Nederland ten behoeve van het formuleren van proactief beleid door de overheid. Aspecten die hierin aan de orde zullen komen zijn wet- en regelgeving, flankerend ecologisch onderzoek, monitoring, schadepreventie en compensatie en communicatie. In navolging op de workshop van 2012 wordt daarbij opnieuw samenwerking gezocht met maatschappelijke organisaties om het draagvlak voor een wolvenplan te vergroten.<

dennis.lammertsma@wur.nl

Meer lezen:

Groot Bruinderink, G.W.T.A., H.A.H. Jansman, M.H. Jacobs & M. Harms 2012. De komst van de Wolf (Canis lupus) in Nederland. Een factfindingstudy. Alterra rapport 2339, Wageningen.